

VERSLAG

VAN DE DIALECTEN-COMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1963

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1963—1964

VERSLAG

VAN DE DIALECTENCOMMISSIE OVER 1963

De Dialectencommissie verloor in het afgelopen jaar twee van haar leden door de dood. Op 20 juli overleed na een kortstondige ziekte Dr. J. Naarding, die sinds 1958 tot haar leden behoorde en van wie nog veel te verwachten was geweest. Op 5 november overleed geheel onverwacht Prof. Dr. G. G. Klocke, sinds 1931 lid en van 1946—1948 voorzitter der commissie, die in hem het oudste van haar leden verloor.

De commissie bleef overigens ongewijzigd. Zij vergaderde twee maal, op 11 februari en 11 november.

In december werd de 35ste vragenlijst uitgezonden; deze bevat een aantal in zinnen opgenomen woorden, ter aanvulling van het materiaal voor de atlas ter toelichting van de historische grammatica.

Op 31 december 1963 waren in totaal 49.337 lijsten op het bureau aanwezig. Van de lijsten 1—19, 21—25, 29, 29a en 30 bleven de aantallen ongewijzigd. Van lijst 20 zijn thans aanwezig 1219 exx., van lijst 26: 1387 exx., van lijst 28: 1502 exx., van lijst 30a: 1284 exx., van lijst 31: 1272 exx., van lijst 32: 843 exx., van lijst 33: 872 exx., van lijst 34: 851 exx., van lijst 34a: 710 exx. In de loop van het jaar werden 912 ingevulde lijsten ontvangen.

De heer De l'Orme tekende kaarten voor de publikaties „Taalgeografie en semantiek” en „Toelichting bij de Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland” en enkele kaartjes voor kleurendia's en werkte verder voor het Volkskunde- en het Naamkundebureau.

Van het tijdschrift „Taal en Tongval” verschenen de afleveringen 2/3 en 4 van jaargang 14 (1962) en aflevering 1/2 van jaargang 15 (1963).

Het 26ste symposium werd in samenwerking met het Zeeuws

Genootschap der Wetenschappen op 2 november in het stadhuis van Goes gehouden. Mw. Dr. Ha. C. M. Ghijsen sprak er over „Kenmerken van het Zeeuws accent”, de secretaris der commissie over „Zeeuwse dialectgeografie”. De lezing van Dr. Ghijsen werd geïllustreerd met de bandopnamen die de laatste jaren in Zeeland waren gemaakt.

In de reeks „Bijdragen en Mededelingen” verschenen de al in het vorige verslag aangekondigde publikaties van K. Heeroma (De schoonste, of het ontzet van Schevening) (n° XXV) en J. van Bakel (Kleine atlas van de klomperij) (n° XXVI), verder de „Toelichting bij de Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland”, I, door Jo Daan met medewerking van P. J. Meertens (n° XXVII). De tekst van „Taalgeografie en semantiek” (n° XXVIII) was op het eind van het jaar al geheel gezet; deze publikatie bevat de door Dr. J. Goossens en Dr. J. van Bakel op het 25ste symposium in 's-Hertogenbosch gehouden lezingen. Ter verschijning in 1964 werden twee publikaties aangeboden, een van mw. Dr. A. R. Hol, over fonetische en fonologische opposities van de oorspronkelijk lange en gerekte a in Midden-Nederland en een van Dr. H. T. J. Miedema over het uitgestorven dialect van Molkwerum.

Per 1 januari werd Drs. A. G. Oskamp tijdelijk aangesteld als wetenschappelijk ambtenaar en belast met de organisatie en uitvoering van de dialectopnemingen en van het af luisteren van de opnamen. Hij werkte in voortdurend overleg met mw. Daan en werd bij de opnemingen geassisteerd door haar en de heer Rensink, gedurende enkele maanden ook door een werkstudente mw. Waworoentoe. De vergrote activiteit maakte de aanschaffing van een tweede Revox-apparaat nodig, zowel voor het af luisteren als voor het kopiëren en registreren van de banden. Ten behoeve van het af luisteren werd aan een der apparaten een voetschakelaar gemonteerd, die het mogelijk maakte een veel hogere snelheid van werken te bereiken. In 145 plaatsen werden opnemingen verricht, t.w. 5 in Overijssel, 42 in Gelderland, 17 in Utrecht, 11 in Noord-Holland, 30 in Zuid-Holland, 17 in Zeeland en 23 in Noord-

Brabant; 56 van deze opnemingen maakte de heer Oskamp in samenwerking met mw. Daan, 22 met de heer Rensink, 40 met behulp van anderen, die zich ook met de organisatie van de opnamen hadden belast, nl. mw. Dr. A. R. Hol (de Betuwe), mw. Dr. Ha. C. M. Ghijsen (Schouwen en Duiveland) en de heren Drs. T. van Veen (Utrecht), H. Kooiman (omgeving van Haastrecht), H. Bouw (de Noordwest-Veluwe) en Drs. M. van Overloop (Walcheren en Zuid-Beveland). Hun allen is het bureau bijzondere dank verschuldigd voor deze medewerking.

In 1963 kreeg het bureau 10 opnamen ten geschenke, nl. van de dialecten van Volendam van de heer B. Veurman, van Schoonoord, Ter Wisch en Sellingerbeetse door bemiddeling van de heer T. Wever, van 5 Friese dialecten door bemiddeling van Drs. G. L. Meinsma, van enkele Schotse dialecten van de heer Dr. Trevor Hill en van het Jordaans door bemiddeling van de VARA. In dit jaar werd de tekst van 44 opnamen op schrift gebracht en uitgetypt. Om de banden zo spoedig mogelijk toegankelijk te maken werd de snelste methode gekozen: het gesprokene werd niet in fonetisch schrift maar in de gewone spelling genoteerd. De af luisteraars was echter wel verzocht alles wat hun opviel aan klanken en verbuigingsverschijnselen op eenvoudige wijze te noteren. De uitgeschreven teksten zijn op deze wijze gemakkelijk te lezen en te begrijpen; bovendien kan men er een voorlopige indruk uit krijgen van de belangrijkste klankverschijnselen. Er zijn getypt: 30 Zuid-hollandse, 12 Noordhollandse, 1 Gelderse en 1 Utrechtse. De volgende werkstudenten waren hierbij behulpzaam: mw. H. M. Miller-Van de Zand (30), mw. M. Waworoentoe (4) en de heren P. Koolhaas (9) en P. Valstar (3). Een 20-tal dialecten die in vorige jaren waren afgeluisterd, werden uitgetypt door mw. L. Verstegen-Wegman, mw. I. Stodel en de vorigen.

Het dialectbandenarchief bestaat nu uit 393 opnamen. Hiervan zijn 66 korter dan 10 minuten, voor het merendeel van Limburgse dialecten (40). De opnamen die langer dan 10 minuten duren zijn als volgt over de provincies verdeeld: Groningen 12, Friesland 8, Drente 34, Overijssel 32, Gelderland 47, Utrecht 22, Noord-

Holland 46, Zuid-Holland 35, Zeeland 48, Noord-Brabant 41, Limburg 2.

Van de 327 lange opnamen zijn er 64 afgeluisterd en uitgetypt, nl. Noord-Holland 24, Zuid-Holland 29, Gelderland 1, Noord-Brabant 1, Utrecht 1, Overijssel 4, Drente 4. Van de opnamen korter dan 10 minuten is in vorige jaren al een groot deel afgeluisterd (25). Het net van opnamen is in de westelijke provincies wat nauwer dan in de oostelijke en zuidoostelijke. Vanuit Amsterdam zijn namelijk deze opnamen sneller en dus goedkoper te maken; bovendien is het minder noodzakelijk dan in het oosten en zuidoosten de opnamen te laten doen door een opnemer die dialect spreekt. De oostelijke provincies zullen door de heer Rensink geleidelijk aan worden bewerkt, de westelijke en zuidelijke door mw. Daan; Friesland wordt overgenomen van de opnamen van Drs. Meinsma.

De heer Oskamp heeft zich, behalve met het geluidsopname-archief beziggehouden met het uitbreiden van het aantal opnamen van regionaal gekleurd Nederlands; er zijn er nu 18. Verder stelde hij ten behoeve van voordrachten en onderzoekingen een 15-tal bandjes samen met bloemlezingen uit de gemaakte opnamen. Ook is hij begonnen met de registratie van de op banden overgenomen grammofonplaten, die vanaf 1936 in de Wieringermeer zijn gemaakt. Dit werk wordt verricht op verzoek van de Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde ZuiderzEEPolders.

Nu een groot aantal teksten van opnamen is uitgetypt, is op voorstel van mw. Daan overwogen een begin te maken met het onderzoek naar de syntaxis van het gesproken Nederlands. Een werkschema is in voorbereiding. De teksten hebben reeds hun grote waarde voor een dergelijk onderzoek bewezen bij een onderzoek naar het gebruik van enkele voegwoorden en naar objectszinnen zonder conjunctie, ingesteld door Drs. J. de Rooy. Het eerste onderzoek zal verschijnen als dissertatie, het tweede is reeds ter

publikatie aangeboden voor „Taal en Tongval”. Zowel banden als uitgetypte teksten hebben het mogelijk gemaakt het bovengenoemde symposium over het Zuidhollands voor te bereiden.

Vragenlijst 35 werd door mw. Daan samengesteld om aanvullend materiaal voor de atlas ter toelichting van de historische grammatica te verzamelen. De commissie besloot in eerste instantie het beknopte voorstel van de heer Van den Berg tot uitvoering te brengen, waarin 30 kaarten in twee afleveringen zullen verschijnen. Wanneer lijst 35 van de correspondenten is binnengekomen, zal het ruwe materiaal voor de eerste aflevering grotendeels binnen zijn. Aanvullende controle wordt mogelijk door de geluidsopnamen en door de atlassen uit de serie „Nederlandse dialectatlassen”. Zonder deze beide aanvullende bronnen zou de voorbereiding van deze uitgave onmogelijk zijn.

De voorbereiding van het onderzoek naar de werkwoordsvormen is voortgezet. Aan de hand van de monografieën over dialecten in de westelijke provincies vulde mw. Daan het oorspronkelijk ontwerp van de heren Heeroma en Naarding aan. De heer Weijnen gaf aanvullingen voor Noord-Brabant en Limburg. De ervaringen met een rondgezonden uitgebreide vragenlijst hebben geleerd dat een bevredigende beantwoording van de correspondenten veel tijd en toewijding eist. Daarom zal de te volgen werkwijze alsnog nader worden bezien in een tot dat doel belegde vergadering. Met erkentelijkheid worden hier intussen de namen vermeld van de correspondenten die hun medewerking hebben verleend, t.w.: mw. J. Brander (Hoogkarspel), mw. A. E. de Vries (Den Helder) en de heren J. van Antwerpen (Geervliet), A. D. Baert (Koewacht), Adr. de Boo (Kwadendamme), W. G. Boot (Haamstede), J. Kwekkeboom (Goes), C. Missu (Terneuzen), H. Pebesma (Leeuwarden), A. Pluym (Westdorpe) en W. C. Speets (Valkoog). De achter hun namen gevoegde plaatsen zijn die waarvoor zij de lijsten hebben ingevuld. Bovendien liet de heer Drs. T. van Veen, directeur van de Christelijke kweekschool „Rehoboth” te Utrecht, door enkele van zijn leerlingen een gedeelte van de lijst invullen.

Woord-en-zaakonderzoek

Met twee leden van de Volkskundecommissie, de heren Bernet Kempers en Van der Poel, is op 19 maart 1963 een bespreking gevoerd over samenwerking tussen de beide commissies bij een onderzoek naar werkwijzen en werktuigen in het landbouwbedrijf en de ambachten en hun benamingen. Als eerste resultaat van dit overleg heeft de heer Rensink een vragenlijst over het dorsen binnens- en buitenshuis ontworpen. Deze lijst heeft een onderwerp van bespreking gevormd in twee bijeenkomsten in het Openluchtmuseum, waaraan de heren Bernet Kempers, De Kleyn en Kokke van het Openluchtmuseum, de heer Van der Poel van het Landbouwmuseum en de heren Rensink en Voskuil respectievelijk van het Dialect- en Volkskundebureau hebben deelgenomen. Er is besloten, in eerste instantie de vragenlijst te beperken tot het dorsen binnenshuis.

Voor dit „woord-en-zaak”-onderzoek is de medewerking verzocht van alle lagere en middelbare landbouwscholen in den lande, en van andere mogelijke belangstellenden bij de landbouwvoorlichtingsdienst. Het resultaat was dat 85 toezeggingen werden gedaan. Van deze medewerkers hebben er 35 in totaal 169 verslagen over het dorsen binnenshuis ingezonden, t.w.: mw. N. Jonkhoff-Kuipers (Haren, Gr.) en de heren J. van Asselt (Hardenberg, Ov.), R. J. Aukema (Andel, Nb.), J. Berghuis (Paterswolde), K. Bergsma (Schagen), M. Bergsma (Oosterwolde, Fr.), G. Bor (Naarden), J. Buwalda (Nijverdal), M. A. van Helvert (Berlikum, N.-Br.), L. W. Hermans (Bokstel), L. Hoeve (Groningen), H. C. Jacobs (Helmond), L. G. C. Janssen (Horst, L.), H. Jeurink (Emmen), F. Konings (Stiphout), G. J. H. Krosenbrink (Winterswijk), P. J. Kunnen (Groesen), W. A. Ligthart (Steenbergen), D. H. Muusers (Denekamp), J. D. Neuteboom (Veendam), J. M. de Nooijer (Renesse), H. J. Olde Riekerink (Hengelo, Ov.), Drs. M. G. van Overloop (Kapelle, Zld.), J. van Pijkeren (Ermelo), R. K. Reinders (Metslawier), A. J. van Rijsewijk (Udenhout), G. Schuiling (Utrecht), J. B. Singelsma (Leeuwarden), A. Slagter (Havelte), J. H. A. G. Stok-

kereef (Hengelo, Ov.), R. Struyk (Oostkapelle), S. Terpstra (Drachten), A. Tjallema (Schagen), R. M. de Vries (Opeinde) en L. van Wingerden (Dubbeldam). Vijftien van deze medewerkers zijn persoonlijk bezocht; verder is schriftelijk uitvoerig nagevraagd over de inhoud van de ingekomen verslagen. Het binnenkomende materiaal wordt op fiches overgenomen door de heer R. van der Schaaf, die hiervoor in losse dienst is genomen. Op deze wijze komen de gegevens ter beschikking voor verdere bewerking.

In aansluiting bij het woord-en-zaak-onderzoek wordt bij bandopnemingen van het Dialect- en Volkskundebureau ook wel materiaal verzameld over oudere gereedschappen en methoden in het boerenbedrijf.

De heer Rensink zal zich in de loop van 1964 geheel aan dit woord-en-zaak-onderzoek kunnen wijden. Een vragenlijst over het dorsen buitenshuis ligt in ontwerp gereed, andere zijn in voorbereiding, o.a. een lijst over de karn en het karnen. Over dit laatste onderwerp heeft Dr. J. Weyns, directeur van het Openluchtmuseum te Bokrijk (België), veel materiaal verzameld voor Vlaams-België. Met hem is contact opgenomen voor coördinering van het onderzoek.

De achterstand van de medewerkersadministratie is grotendeels ingehaald. Met vele medewerkers die al jarenlang geen lijsten ingevuld hadden, is contact opgenomen; sommigen zijn opnieuw begonnen, anderen moesten definitief uit het medewerkersregister worden verwijderd.

De laatste vragenlijst, nr. 35 van 1963, die de vertaling van gewone en dagelijkse zinnen vroeg, heeft een aantal medewerkers geïnspireerd tot hernieuwde activiteit. De zeer specialistische lijsten van de laatste jaren zijn klaarblijkelijk voor vele oudere medewerkers te moeilijk en de gevraagde materie voor de jongeren te vreemd. Mw. Modderman besteedt veel aandacht aan de persoonlijke correspondentie met de medewerkers. Ook deze factor schijnt gunstig te werken. Nadat mw. Modderman de orde in het kaartstelsel van de medewerkers had hersteld, zijn adresplaatjes ge-

maakt, waardoor de verzending van de vragenlijsten veel minder tijdrovend is geworden. Een adressograaf zal in 1964 worden aangeschaft; tot zolang kan het apparaat van de Akademie worden gebruikt.

Ook mw. C. Batelaan, die op 1 mei in dienst kwam voor de administratie en de boekhouding, heeft daar de achterstand grotendeels kunnen inhalen. Het betekent een grote rust voor de secretaris en de wetenschappelijke ambtenaren dat zij meer steun hebben van deze administratieve ambtenaren en dat ze vrijwel geen werk van deze afdeling meer behoeven over te nemen.

Dr. H. M. Jolles, redactiesecretaris van Mens en Maatschappij verzocht mw. Daan een artikel te schrijven over de sociologische problemen van de dialectologie. Het verscheen in jaargang 38 (1963) nr. 6. De Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Akademie verzocht een aantal sociologen, psychologen en linguïsten om een gesprek te houden over de mogelijkheden gezamenlijk de sociaal-linguïstische problemen te onderzoeken. Ook de leden van de Dialectencommissie, de secretaris en het hoofd van het Dialectbureau ontvingen deze uitnodiging. Dit gesprek zal in 1964 worden gehouden.

Leerlingen van de Gemeentelijke Kweekscholen te Amsterdam en Haarlem en van de Chr. Kweekschool te Gouda bezochten het bureau.

Er werden in de loop van dit jaar drie medewerkersbijeenkomsten gehouden: in april in Doetinchem, in mei in Almkerk, in november in Amersfoort. In Doetinchem werd voor het eerst een andere, minder officiële bijeenkomst gehouden. Onder leiding van de heer Rensink hebben de aanwezigen mogen raden welke dialecten op de geluidsband te horen waren. Op deze wijze was het ijs spoedig gebroken. Over het werk van de beide andere commissies is in de loop van de middag iets verteld. In Almkerk en Amersfoort is de bijeenkomst op dezelfde wijze georganiseerd, maar in veel kleiner kring. Er wordt naar gestreefd de bijeenkomsten te beperken tot ongeveer vijftientig bezoekers, waardoor het moge-

lijk is met iedereen kennis te maken en een groot deel van hen aan het woord te laten komen.

Uit de nalatenschap van Chr. Stapelkamp kwam in ons bezit een waardevolle verzameling kaarten met woorden en aantekeningen uit het dialect van de Utrechtse Vechtstreek. Een handschrift inzake Twents taaleigen schonk ons mw. C. B. Frost-Groothengel uit Borne. Nu en dan ontvangen we een doorslag van een scriptie, die op dialectologisch terrein ligt, van een kweekschoolleerling of een student. Zo deponeerde de heer P. de Peuter uit Almkerk een kopie van zijn kweekschoolscriptie over de verhouding dialect en cultuurtaal op ons bureau. „Hoe kan het algemeen Nederlands op de lagere school bevorderd worden?” Van de heer Kistenmaker te Andijk ontvingen we een uitvoerige lijst van Westfriese woorden.

Van de buitenlandse bezoekers noemen we Dr. H. Bluhme (Munster), Prof. Dr. M. de Paiva Boléo (Coimbra), Dr. E. Goossens (Marburg), J. Hartig (Munster), Arthur Jakob (Eeklo), G. F. Jensen en mw. V. Jensen (Kopenhagen), Prof. Dr. W. Kempen (Stellenbosch), Prof. Dr. J. Nienaber (Johannesburg), Prof. Dr. J. L. Pauwels (Leuven), Prof. Dr. Willem Pée (Brussel-Bosvoorde), Bernhard Peters (Marburg), Drs. J. de Rooy (Uppsala), Mrs. Marie de Witt (Miami).

Voor het financieel beheer verwijzen we naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

Namens de Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen:

C. B. VAN HAERINGEN, *voorzitter.*

P. J. MEERTENS, *secretaris-penningmeester.*

BIJLAGE I

Lijst van donateurs van de Centrale commissie voor onderzoek van het Nederlandse volkseigen:

S. H. Achterop, mw. Dr. N. Bakker, J. Boonman, Prof. Dr. Fr. van Coetsem, Prof. Dr. C. F. A. van Dam, Prof. Dr. K. Fokkema, mw. Dr. Ha. C. M. Ghijzen, mw. Dra. R. Goedhart-van Alebeek, F Prof. Dr. C. B. van Haeringen, F mw. Dr. A. R. Hol, Dr. W. A. F. Janssen, A. D. Kakebeeke, H. Kinkhorst, mw. Dra. E. H. Korverzee, mw. C. A. A. Mulder, J. Ph. van Oostrom, J. D. Paans, F Drs. J. P. Ponten, Drs. J. M. Renders, Dr. H. A. M. Ruhe, R. D. Schouwvlieger, mw. E. Schutte, Dr. Jc. Smit, Prof. Dr. G. Stuiveling, Dr. J. G. H. Tans, mw. J. Tinbergen, Dr. A. de Vin, S. S. D. Wehrens, Prof. Dr. J. Wils, Ir. R. J. de Wit, S. L. Wynia.

BIJLAGE II

Lijst van personen enz., die in 1963 publikaties en handschriften schonken aan het Centraal Bureau voor Nederlandse en Friese dialecten:

J. A. Bakker, H. S. Buwalda, Dr. A. Cohen, Commissie van redactie uit het Historisch Genootschap „Oud West-Friesland”, mw. Dr. Jo Daan, Pater Dagobert Gooren, A. Donker, Prof. Dr. K. Fokkema, mw. C. B. Frost-Groothengel, M. G. M. Gelissen, mw. J. J. Grootes-Honig, mw. H. E. Groothuis-Luttikhuis, M. van Heel, E. Heupers, mw. A. Keurhorst, J. W. Kragt, Prof. Dr. H. Kuhn, J. J. Kuipers, H. Klunder, mw. C. M. Koning-Gelderloos, K. Leeuw Mzn, P. W. Lobregt jr., Thijs Mol, Prof. Dr. W. G. Moulton, H. J. v. Os, Prof. Dr. M. de Paiva Boléo, Prof. Dr. W. Pée, P. de Peuter, B. Schöffner, H. Schoonderbeek, Ir. S. J. Snieder, mw. A. Th. Soeter, Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders, Trevor Hill, E. G. Verbeek, J. M. Verhoeckx, A. J. Weerd, W. G. Zimmermann.

16 ontbreuks
20/864 34. - 18 Gemaald.

F Dr. D. Van Haar.

F H van Heiningen.

F Dr. J. M. Van Poel.